

نقش سرمایه اجتماعی در موفقیت پروژه های عمران روستایی

مؤلف

مینا محمدخان خیرآبادی

www.ketab.ir

انتشارات فراگیر الوند

۱۴۰۰

سرشناسه	: محمدخان خیرآبادی، مینا، ۱۳۵۷-
عنوان و نام پدیدآور	: نقش سرمایه اجتماعی در موفقیت پروژه‌های عمران روستایی/ مولف مینا محمدخان خیرآبادی.
مشخصات نشر	: ساری: فراگیر الوند، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۱۱۰ ص.: جدول، نمودار.
شابک	: ۵۵۰۰۰۰ ریال 2-60-622-978 :
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۰۳ - ۱۱۰.
موضوع	: عمران روستایی -- ایران
موضوع	: Rural development -- Iran
موضوع	: سرمایه اجتماعی -- ایران
موضوع	: Social capital (Sociology) -- Iran
رده بندی کنگره	: HN۴۹
رده بندی دیویی	: ۱۲۱۲۰۹۵۵/۳۰۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۷۶۳۰۱۹

www.ketab.ir

که عنوان کتاب..... نقش سرمایه اجتماعی در موفقیت پروژه‌های عمران روستایی
 که مولف..... مینا محمدخان خیرآبادی
 که صفحه آرا..... فراگیر الوند
 که طراح جلد..... فراگیر الوند
 که ناشر..... فراگیر الوند
 که شمارگان..... ۱۰۰۰ نسخه
 که نوبت چاپ..... اول ۱۴۰۰
 که قیمت..... 55000 تومان

ISBN:978-622-7614-60-2

به دلیل تحریم‌ها و کمبود منابع درآمدی دولت، بسیاری از پروژه‌های توسعه روستایی (به‌خصوص در زمینه‌های تامین زیرساخت و ارایه خدمات به روستاییان) راکد مانده و بعضاً سبب سخت‌تر شدن شرایط زندگی در بعضی روستاها شده است. از طرف دیگر، تشدید مسائل اقتصادی و معیشتی جامعه محلی و بروز بحران‌های مختلف محیط زیستی، اجتماعی و فرهنگی سبب شده که رویکرد ظرفیت‌سازی و توان‌افزایی (توانمندسازی) در دستور کار سازمان‌ها و یا نهادهای متعدد حاکمیتی و غیردولتی قرار گیرد.

هر چند نیت همه آن دستگاه‌ها خیر است و برای کمک به جوامع محلی و حفظ رونق تولید و شکوفایی در روستاها، این قبیل اقدامات لازم است و حرکتی پسندیده قلمداد می‌شود ولی این نگرانی وجود دارد که به دلایل مختلف (نظیر ناآشنایی ایشان با اصول و قواعد توانمندسازی و یا امکان اعمال مداخلات و برخوردهای سلیقه‌ای و یا در اثر برخی دلسوزی‌های بی‌مورد و یا بعضاً شتابزدگی در رسیدن به نتیجه مورد نظر و یا نداشتن تجربه کافی در این حوزه و یا بعضاً استفاده از روش‌های نادرست و خطا) اقدامات ایشان نتیجه‌ای جز اتلاف وقت و منابع، و از طرف دیگر، سرخوردگی و ناامیدی مردم محلی نداشته باشد. مردمی که با مداخله یک نهاد بیرونی، امیدوار می‌شوند که شرایط نسبی معیشتی و رفاهی ایشان در آینده بهتر خواهد شد ولی به دلایل ناقص ماندن آن مداخله و یا عمل نکردن به وعده‌های داده شده، مأیوس و دلسرد می‌شوند.

این روزها، با کاهش اعتبارات دولتی، برخی نهادهای غیردولتی و عمومی، پرچمدار نهضت توسعه روستایی شده‌اند و برای آبادانی روستاها، هجوم آورده‌اند و هر نهادی تلاش می‌کند که در ارایه چنین خدمتی پیشقدم باشد. بعضاً ممکن است در یک روستا، دو یا سه نهاد به صورت موازی وارد شده و اختلاف در روش کار و نوع مداخله ایشان سبب سردرگمی روستاییان و یا افزایش سطح توقع آنها شده و یا چالش‌هایی را به وجود آورد که اثربخشی اقدامات موازی ایشان بسیار کم شده و به جای حل مسائل روستا، سبب بروز مشکلات جدید در روستا شود. موضوع سرمایه‌های اجتماعی به عنوان یک اصل اساسی برای نیل به توسعه

و عمران روستایی محسوب می-شود. سرمایه اجتماعی؛ به عنوان شالوده و زیربنای توسعه درون زا در روستا بر شبکه روابط اجتماعی؛ مشارکت و دیگر پارامترهای سرمایه اجتماعی تأکید دارد.

آیا وقت آن نرسیده است که در حوزه توسعه روستایی، دست از سعی و خطا برداشته و با درس گرفتن از تجربیات داخلی و خارجی و نیز بررسی نتایج اقدامات گذشته دستگاهها در راستای ایجاد هماهنگی و هم افزایی هرچه بیشتر بکوشیم؟ آیا وقت آن نرسیده است که فکری برای مدیریت یکپارچه و هماهنگ روستاها بشود؟ آیا مجلس شورای اسلامی، تکلیف طرح «سازمان توسعه و عمران روستایی» را نهایی و تصویب می کند تا بلکه یک نوع وحدت فرماندهی در حوزه مداخلات و امور روستایی به وجود آید؟

این کتاب تفاوت اساسی با سایر کتاب ها و مقالات در خصوص سرمایه اجتماعی و توسعه روستایی دارد و آن تفاوت این است که به جنبه های اجرایی تر سرمایه اجتماعی به عنوان حلقه مفقوده در عمران روستایی پرداخته است و از ارائه مفاهیم تکراری و کلیشه ای پرهیز شده است.

به امید افزایش کارایی و اثربخشی اقدامات و مداخلات در حوزه توسعه روستایی و تحقق آبادانی هر چه بیشتر روستاها.

مینا محمدخان خیرآبادی

زمستان ۱۴۰۰

فهرست مطالب

۹	 مقدمه
۱۳	 فصل اول : توسعه و عمران روستایی
۱۴	 روستا و توسعه
۱۴	 تعریف روستا در قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری (ایران)
۱۸	 روستا و پیشرفت
۲۳	 جایگاه طرح ها و برنامه های توسعه و عمران روستایی
۲۳	 برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۶۲-۶۶)
۲۴	 برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۶۸-۷۲)
۲۷	 بخش دوم برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۷۴-۷۸)
۳۰	 برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۷۹-۸۳)
۳۴	 برنامه چهارم توسعه، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۸۹-۸۴)
۴۱	 برنامه پنجم توسعه روستایی کشور (۱۳۹۰-۱۳۹۶)
۴۴	 برنامه ششم توسعه روستایی کشور
۵۰	 آسیب شناسی برنامه های توسعه
۵۲	 ضرورت توجه به توسعه روستایی در کشور
۵۵	 اهداف توسعه و عمران روستایی
۵۷	 فصل دوم : روستا و سرمایه اجتماعی
۵۸	 مفهوم سرمایه اجتماعی و ابعاد آن
۶۱	 ابعاد سرمایه اجتماعی
۶۱	 ۱. بعد ساختاری :
۶۱	 ۲. بعد شناختی :
۶۲	 ۳. بعد ارتباطی :
۶۲	 انواع سرمایه اجتماعی
۶۶	 شاخص های سرمایه اجتماعی
۶۷	 سرمایه اجتماعی در ایران

۶۹.....	سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر در شکل گیری آن در سطح روستاها.....
۷۱.....	سرمایه اجتماعی و سطح بندی روستاها.....
۷۳.....	فصل سوم : دیدگاهها و نظریه های سرمایه اجتماعی.....
۷۴.....	دیدگاه جیمز کلمن و سرمایه اجتماعی.....
۷۶.....	دیدگاه پیربورديو در مورد سرمایه اجتماعی:.....
۷۹.....	دیدگاه رابرت پاتنام و سرمایه اجتماعی.....
۸۰.....	فرانسیس فوکویاما و سرمایه اجتماعی.....
۸۳.....	فصل چهارم : سرمایه اجتماعی و توسعه و عمران روستایی.....
۸۴.....	ابعاد سرمایه اجتماعی در توسعه روستایی.....
۸۵.....	نقش سرمایه اجتماعی در توسعه روستایی.....
۸۶.....	سرمایه اجتماعی حلقه مفقوده توسعه و عمران روستایی در ایران.....
۸۸.....	نقش سرمایه اجتماعی در زیست پذیری روستاهای اذغام شده.....
۹۰.....	اثرات سرمایه اجتماعی در حقوق حکروایی خوب روستایی.....
۹۳.....	مشارکت اقتصادی و اجتماعی روستاییان در طرح های عمران روستایی.....
۹۷.....	نیروی انسانی کارآمد سرمایه اجتماعی عظیم در روستاها.....
۹۸.....	مهاجران و نقش آنها در توسعه و عمران روستایی.....
۱۰۱.....	سخن پایانی.....
۱۰۳.....	منابع و مآخذ.....

مقدمه

امروزه مشارکت به عنوان یکی از موضوعاتی است که بسیار مورد استفاده قرار می گیرد. چرا که این اصطلاح بسیار دلخوش کننده و توجیه گر جلوه گر است. اما اگر مشارکت می تواند به صورت نهادمند و سازماندهی شده به اجرا درآید منشا اقدامات سازنده، پایدار و مثمر ثمری باشد. بزرگ ترین سرمایه ای که هر روستا می تواند با اتکا به آن مراحل عمران و آبادانی را طی کند چیزی جز مشارکت ساکنان آن روستا نیست. مشارکت اجتماعی بر آن دسته از فعالیت های ارادی دلالت دارد که از طریق آن ها اعضای یک جامعه در امور محله، شهر و روستا شرکت می کنند و به صورت مستقیم و غیر مستقیم در شکل دادن حیات اجتماعی مشارکت دارند. مشارکت اجتماعی با مشارکت مردمی نزدیکی بسیار دارد، زیرا اولاً مشارکتی است که از متن جامعه می آید، ثانیاً عرصه های مختلف حیات اجتماعی را در بر می گیرد. چنین مشارکتی در برنامه های عمران اجتماعی، به خصوص در سطح روستا ها جایگاه ویژه ای دارد که غفلت از آن و فراهم نداشتن مسترهای لازم برای بسط و بهره گیری مناسب از آن، برنامه های عمران اجتماعی را در سطوح مختلف دچار مشکل و نارسایی می کند. حرکت توسعه روستایی به سمت پیشرفت انسان ها و امکانات جهت گیری شده است. بنا بر این ایجاد این انگیزه در ساکنان منطقه که خودشان شروع به حرکت و ابداع نمایند، یکی از شرط های اساسی و مهم است. سرمایه اجتماعی، امروزه به عنوان یکی از شاخصه های رشد و توسعه در هر جامعه ای مطرح می باشد. به طور کلی سرمایه اجتماعی دربردارنده مفاهیمی چون؛ اعتماد، همکاری و روابط متقابل بین اعضاء یک گروه، رشد و انسجام اجتماعی، بسط مشارکت اجتماعی و اعتماد متقابل فرد- جامعه و دولت است. درواقع رشد سرمایه اجتماعی در زمینه توسعه اجتماعی و اقتصادی زمینه مشارکت آن ها را در تأثیرگذاری و تصمیم گیری های مؤثر در تهیه و اجرای طرح های توسعه روستایی فراهم می نماید. یکی از ابزار نیل به این مقصود را می توان در تشکیل گروه های سازمان دهی شده مانند تعاونی های کشاورزی، شوراهای محلی و انجمن های روستایی یافت ابزاری که می تواند چندین

هدف را دنبال کند. تشکیل این گروه ها برای اعضای آن ها این فایده را دارد که روش بهتری برای مراقبت از منافع آن هاست. در حالی که از سوی دیگر ، اعضای این گروه ها برای دولت و ارگان های وابسته به آن به مثابه مشاور، قابل دسترسی هستند. مشارکت دارای معنا و حیطة های اجرای بسیار گسترده ای می باشد که بیشتر در سطوح کلان و برنامه ریزی های اجتماعی، اقتصادی و ... مورد استفاده قرار می گیرد. همچنین مشارکت دارای بار سیاسی درگیری جامعه مدنی در سیاست گذاری های گسترده و تصمیم سازی هاست. اما مفهوم مشارکتی که در این نوشتار بحث شده است بیشتر با تکیه بر مشارکت بین مردم و دهیار و شورا می باشد. استفاده از مشارکت و توانمندی های مردم بخصوص روستاییان برای عمران و توسعه و اجرای یک مدیریت و برنامه ریزی صحیح می تواند در موارد متعددی انجام گیرد.